

בס"ד

מגלת אסתר

עם ביאור

אחד תרגום

יתחקה בפירוש מקראות קודש בעקבות תרגום אונקלוס על התורה

[על דרך אומרם (מגילה ה.) חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולשנותה

ביום... כאדם האומר אעבור פרשתא דא ואשנייה...]

ולכבוד פורים, עושה אורים,

עבידי רבנן דמשני במצערים, נכנה המדורים:

וְאֶלְעִיָּה

חֶשְׁבֹן

בו נבוא חשבון בדברי התרגום נפן אל עליהם אשר לא יבול ושיחות
להקיש אחד לאחד, לבאר פשטות גדולי הדורות זי"ע ושליטי"א שדנו
הפסוק, ולהבין על מה אדניו הטבעו. והוסיפו בו נופך ופרפראות לחכמה.

מנאי

הקטן יהודה

בלאאמו"ר הגה"ח ר' מרדכי גנוט שליט"א

חבלי 'בוץ' וארגמן.

כמה שמות נרדפים לו לבוץ, בד, פשתן־פשתה־פשתים, שש, כיתונא...

מכנסי בד (שמות, כח מ"ב) תרגם אונקלוס מכנסינ דבוץ, ואת המצנפת שש (שם לט כ"ח) ת"א מצנפתא דבוץא. ודלא כלשון המדוברת שכל אריג הוא בד בלשוננו "בד" הוא אריג כי בד הוא של צמח הפשתן, וכדאי' בזבחים (חי). תנו רבנן: בד שיהיו של בוץ... ממאי דהאי בד כתנא הוא? אמר רבי יוסף ברבי חנינא: דבר העולה מן הקרקע בד בבד... רבינא אמר מהכא: פארי פשתים יהיו על ראשם וגו'.

ומענין לציין שאפילו במקרא עצמו מצינו שנקרא כן אותו בד לפעמים בוץ, ודוד חגור אפוד בד (שמואל ב' ו י"ד), ובדברי הימים (א' טו כז) ודוד מכרבל במעיל בוץ וגו' ועל דוד אפוד בד. וכתב הרד"ק (שם) ומעיל בוץ שאומר הנה הוא אפוד בד שאומר בספר שמואל וכו' אמנם עי' רש"י ובמצודות" שמעיל הבוץ היה לבוש עליון שכיסה על האפוד ואיננו האפוד. צריך עיון איפה, מתי נקיט בוץ ומתי בד ואם הם אכן "היינו הך" ובלשון שונה וכתב האבן עזרא (אסתר, א ו') בוץ הוא הבד ממיני פשתים במצרים גם ארגמן בצמר, כלומר הבוץ מין פשתן ולא זהו הרגיל וכן ארגמן הוא צמר צבוע באופן מיוחד [ומה שלא פירש כן בפשתן צ"ל שיפיותו של הפשתן הוא בהיותו לבן (עי' פסחים קט. ההיפך מבגדי צבעונין-בגדי פשתן) ויתכן

יותר שיפיותו של הבוץ הוא דוקא כשבא בשילוב הארגמן (ע"ד דודי צח ואדום ועי' רש"י חגיגה ט:) וזהו חבלי בוץ וארגמן וכן שש וארגמן לבושה.

אמנם לא ברירא לי מילתא אי היו החבלים מבוץ וארגמן שזורים או שהיו חבלים של בוץ וחבלי ארגמן או אפילו חבלי בוץ ויריעות ארגמן, ולהלן ומרדכי יצא וגו' ותכריך בוץ וארגמן, ותכריך הוא לשון כריכה וגם יש לעיין כנ"ל, אמנם שם מורין הטעמים שהיו ב' דברים נפרדים ולפי"ז התכריך היה מבוץ בלבד ואולי ה"ה כאן וצ"ע לפי"ז מי שיפריד ויקרא: חבלי בוץ, וארגמן [ויעשה כמין אתנחתא ביניהם], אם נקרא שינוי משמעות וכן לאידך גיסא אם יחבר ויקרא: תכריך, בוץ־וארגמן.

ונשמע 'פתגם' המלך.

תרגום של פתגם הוא אמירה או דיבור, כמו דברי צדיקים (שמות כג ח) ת"א פתגמין תריצין.

אך בדרך כלל מופיע בתנ"ך בקשר לציווי מלך כמו כאן, ולכאו' הביאור בזה כי דיבור המלך הוא דיבור מוחלט ואמירה מחייבת ולא אמירה בעלמא.

[קרוב לזה הוא התיבה 'מאמר' שגם הוא חיוב וציווי אבל לא בדרגה כזו, אם בגלל שהוא מופנה למקרה פרטי או לאדם פרטי ולא חוק גורף לכולם ובכל מצב, כמו מאמר המלך אחרורש ביד הסריסים שנאמר על ושתי, או שאינו מגיע ממלך כמו מאמר מרדכי להלן].¹

אונקלוס משתמש בתיבה 'פתגם' גם לתרגום תיבת 'דבר' בתורה שמשמעותו 'ענין' או

¹ פסוק אחד יש שמאחד כל הנך ליחסי נמצא בדניאל (ד יד) בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא, גם הפתגמא וגם השאלתא הם גזירות כדפרש"י שם, אבל הפתגם מתייחס לגזירת עירין והשאלתא ל'מאמר קדישין' היינו הדרגה שלמטה ממנה [גם בין עירין לקדישין נראה שה'עירין' חשובים יותר מה'קדישין'].

שם הם חטאים, עדיין הם אינם כאותם חטאים הנ"ל].

בגתן ותרש שני סריסי המלך משמרי ה'ספ'.

שגור בפי העולם לפרש שהם שני השומרים על המלך ודרכם לעמוד במפתן הדלת ולפיכך יכלו מרדכי לשמוע אותם מדברים באשר הוא יושב בשער המלך, והוא ע"פ פירוש נוסף שמביא האב"ע בפר' בא ע"פ הכתובים "וימד... סף השער" (יחזקאל מ, ו), "אמות הספים" (ישעיה ו, ד), ומפרש ששם הכונה לאסקופה³, וכן מצאתי בילקוט שמעוני (ב, רמז תתרנג) וז"ל בגתן ותרש היו עומדים בשער, כיון שהעבירם המלך והעמיד מרדכי תחתיהם קצפו ואמרו, הואיל והעבירנו המלך נלך ונהרגהו בצינעא, ויהו הכל אומרים, בגתן ותרש כששמרו את המלך היו משמרים יפה, עכשיו שהעמיד שם יהודי נהרג, עכ"ל. וכך גם עולה מכתבי האר"י [ומזכרים להלן במאמר 'היינו כחולמים'], אמנם לדרך אונקלוס ורש"י רוב מפרשים אינו, כדלהלן⁴.

נושא', למעט מקרים יוצאין מן הכלל שמתרגם 'דבר' בענין אחר, וזה שכתבנו ב'אחד תרגום-פר' לך בס"ד:

בראשית כ יא כי אמרתי רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי מת' עיסק אתתי. יצויין שהתרגום כאן הוא מחודש כי כמעט בכל התורה כולה תיבת "דבר" מתרגם "פתגם" וכוונתו היא אכן באותה משמעות שאנו קוראים ל"ענין" או "נושא"² חוץ ממקומות מעטים (13/154) שמתרגם "עיסק" שהוא גם תרגום המילה "אודות" כמו על אודות ישראל (שמות יח, ח), על אודות האשכול (במדבר כג, יד).

ולפלא שרובם ככולם כשמתרגם 'עיסק' הם בענין חטאים דומים כמו על דבר שרי (לעיל פרק יב), ובפרשתנו כמה פעמים, וכן על דבר פעור ועל דבר כזבי (במדבר כה, יח ושם לא, טז), על דבר אשר לא צעקה בעיר ואת האיש על דבר אשר ענה את אשת רעהו (דברים כב, כד), חוץ משני מקומות בלבד שמתרגם תיבת "דבר" - "עיסק", ולכאורה בלי שום סיבה מיוחדת (א) על דבר הכסף השב באמתחתינו (בראשית מג, יח) (ב) על דבר אשר לא קבלו את בלחם ובמים (דברים כג, ה). [למרות שאף

² ולא דוקא דיבור או "משפט חכם" כלשון המדוברת, ר' למשל (בראשית יח כה) חלילה לך מעשות כדבר הזה מת' קושטא אינון דינך מלמעבד כפתגמא הדין.

³ אך יצויין כי כל המפרשים שם מבארים שהכונה למזוזות! או לחלל הפתח, ור' בפירוש ר' אליעזר מבלגנצי שם - כל מקום מושב חלל השער והמשקוף והמפתנים והמזוזות קורא ספ... כי כאשר 'חלון' נקרא כל חלל מזוזותיו מפתניו ומשקופיו, כך 'ספ', וכן הוא אומר "בחרתי הסתופף בבית אלהי" - לדור עראי בחלל קירוי משקופיהן.

⁴ ויתכן שבחרו דוקא בפירוש רחוק זה, מהא דאי' במגילה (יב): אמר לו והלא אין משמרת ומשמרתך שוה אמר לו אני אשמור משמרת ומשמרתך, ומשמע להו לשון שמירה של ממש כמו שמרי משמרת הקודש בלוויים שהיו 'שומרים' בבית המקדש, והאמת שאף הוא אינו ענין של שמירה אלא משמרת אך ר' מש"כ אחד תרגום פר' בשלח (שמות יד כד): וַיְהִי בַּאֲשֶׁמֶרֶת הַבֶּקָר ת"א בְּמִטְרַת צֶפְרָא. כמש"כ רש"י (מברכות ג) שהלילה נחלק לכמה משמרות "וזהו שתרגם אונקלוס מטרת" ועי' בשפ"ח שהוא מלשון המתנה. ובפשוטו הוא לשון משמר ושמירה, דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא ולכן גם בביהמ"ק היו הלוויים "שומרים", כעין משמר כבוד שנראים כשומרים ואינם אלא לכבוד, כמו"כ כתות המלאכים המזומנים לחלקי הלילה המה כעין משמרות השומרים (ממש) למטה במלכי ארץ וזהו שתרגם מטרת לשון שמירה כמו וישם אותו במשמר, והיה לכם

מעודי תמהתי איך יכנסו שתי שומרים זוטרים לפני ולפנים להביא שתיה למלך אל החצר הפנימית, מה גם אל בית משכבו. אך האמת [גם לולי שאלה זון פירוש זה איננו לרוב המפרשים].

בתנ"ך מופיע לרוב ה'סף' ככלי קיבול, ונפתח בפרשת בא וטבלתם בדם אשר בסף תרגם אונקלוס 'בדמא די במנא', וכן פרש"י ורוב המפרשים, וכן במלכים (ב פרק כב פסוק ד) ויתם את־הכסף המובא בית ה' אשר אספו שמרי הסף מאת העם ובתרגום שם 'אמרכליא' היינו הגזברים הממונים על איסוף התרומות [לכלי...]. אי' בירושלמי (פסחים, לו) אית תניי תני 'סף' כלי, אית תניי תני 'סף' אסקופה, מאן דאמר כלי – ניחא דכתיב 'מן הדם אשר בסף'. מאן דאמרינן 'סף' אסקופה מה מקיים 'סף' כלי? מביא סף כלי ונותן על האסקופה וטובל ומזה, עיי"ש. כלומר לירושלמי פשוט ש'סף' הוא כלי, ורק שואל דלמ"ד ד' מזבחות הוי, היכן היה 'מזבח' נוסף ומתרץ מביא 'סף-כלי' ונותן על האסקופה.

וכן הביא ברזילי הגלעדי לדוד משכב וספות ופרש"י ות"י כלים [ובת"י כלים דחסף-חרס וכן בפר' בא מנא דפחרא, וברלב"ג כלים ממתכת] וכן כל המפרשים עיי"ש⁵.

הראת בעיניך, כי 'שומרי הסף' הם ממונים גדולים ובכירים והם היו נכנסים ובאים לחדר המלך, או אפילו בלא"ה ניתן לומר שהיו ממונים להביא שתיה למלך ועל כן נקראו שומרי הסף כמו שר המשקים.

פירוש שלישי, הוא מעין שילוב של ב' הפירושים, כתב רש"י גבי ארונו של יהוידע במלכים (ב' יב י) וְנָתַנוּ שְׁמָהּ הַפְּהָנִים שְׁמֵרֵי הַסֵּף אֶת כָּל הַכֶּסֶף, וז"ל: ספי העזרה, הממונים על מפתחות העזרה שהרי תרגמו יונתן אמרכליא והאמרכלים שבעה היו לשבעה שערי העזרה בתוספתא דשקלים (ב טו), עכ"ל. ובתוספתא שם מובא בתוספתא "א"ר יהודה למה נקרא שמו אמרכל מפני שמר על הכל". היינו 'מר' וארון או ממונה על הכל. כלומר אכן הסף מתפרש – 'שער' אך אין הכוונה לתפקיד מיוחד של שמירת השער אלא כינוי לממונה על הכל⁶.

והעיר שושן 'נבוכה'!

שמות יד ג נְבֻכִים הֵם בְּאֶרֶץ ת"א מְעוֹרְפְּלִין אָנוּן בְּאֶרְעָא. כמו שכ' האב"ע "כאדם שלא ימצא עצה ולא ידע מה יעשה" ומצרף לזה את הכתוב (אסתר ג טו) וְהָעִיר שׁוֹשָׁן נְבוֹכָה [וגם שם תרגם המתרגם מערבלא], ולכאו' לאפוקי מפרש"י כאן שכתב שהוא מלשון 'כלוא

למשמרת שבכולם תרגם אונקלוס לשון מטרת [ואולי אף ואביו שמר את הדבר שפירושוהו מלשון ציפיה, הוא לשון מושאל ששומר את הדבר בזכרונו ומצפה לקיומו], עד כאן משם.

ואדוננו המהרש"א (בח"א שם יג.) מפרש שאכן ב' תפקידים היו להם ושניהם מרומזים בתיבת "סף" עיי"ש.

אך האמת שגם שומרי הסף במלכים הנ"ל, אינם שומרים ממש אלא ממונים, ואכה"ל.

⁵ ומן הסמיכות למשכב השתבש המשתבש לקרוא 'ספות' לכרוסאות נוחות ורחבות (קאנאפי) ואכה"ל.

⁶ כעין מסירת מפתח בפסחים ד., ועי' במצודות שם, ששינה במעט מלשון רש"י וכוזא שינה המכוון וז"ל שומרי מזוזות השערים כי סף הוא מזוזה וכן תרגם יונתן אמרכליא והאמרכלים היו שבעה לשבעה שערי העזרה, עכ"ל. עשאם שומרי הפתח וצ"ל דס"ל שר"י בתוספתא חולק על ת"ק.

הכתב" וכ"כ הרשב"ם "ותרגומו פתשגן ואינו מגזירת ושננתם". וכ"כ רש"י באסתר (ח יג) כתב "אגרת מפורש", מתאים עם תרגום יונתן.

ולכאור' סותר עצמו ממש"כ שם (ג יד) "לשון ארמי ספור הכתב דרישממנ"ט בלעז", מתאים עם תרגום אונקלוס כאן "שינון ודיבור" (ואין תחת ידי ספרי לועזי רש"י לאמת זאת).

ובתרגום אסתר (ד ח) "דיטגמא" והוא מלשון מכתב כתוב כמו שפי' רש"י לעיל (ו י) לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה וכו' דיוטגמא, מצות המלך הבאה בכתב".

ויל"ע טובא מה שהוסיף רש"י כאן בתרגום לשון "שינון ודיבור", ומה רע היה אם היה כותב רק לשון שינון כמו שכותב באסתר (שם) "לשון ספור הכתב". ולדעתי יש חילוק בין כתב בעלמא שהוא יכול להיות סתום ולא מבוארת ומפורשת כוונת הכותב לבין כתב שהוא כולו מוסבר ומבואר לסעיפיו ופרטיו עד שאין משאיר מקום לטעות בו [וכמדומני שבפירוש המלבי"ם לאסתר מבאר שהפתשגן היה פירוש לאגרת עצמה עיי"ש]. וכמו שאומרים היום: שהכתב עצמו מדבר, וכל מילה מיותרת. לכן דייק רש"י והוסיף שינון ודיבור כלומר לא שינון וחזרת דברים כעלמא אלא דיבור מפורש.

וא"כ כל הנחלים הולכים אל הים: הפתשגן הוא סיפור דברים בכתב, מפורש בעצמו או מפרש כתב אחר.

[וכל זה בדעת אונקלוס ורש"י בתיבת 'פתשגן' ואינו ענין לפירוש רש"י בתיבת 'משנה', ופשוט].

ומשוקע' ומביא ראייה מהפסוק נבכי ים (איוב לח טו) ומלשון אנשירי"ש בלע"ז דהיינו פארזונקען, איינגישלאסן, [והאב"ע כתב שהנ' של נבכי הוא מהשורש ודלא כרש"י שהשורש הוא 'בכי' והנ' הוא יסו"נ ואכהמ"ל], אמנם האב"ע עצמו מציין באיוב שם לרעהו 'מַבְכִי נְהָרוֹת' ורש"י שם פירשו מלשון בכי ויל"ע], ויצויין שרש"י במיכה (ז ד) עה"פ עֲפָה תִהְיֶה מְבוֹכָתָם פִּי "עירבוליהון כמו (שמות יד ג) נבוכין הם, מהומתם, וכן ביואל (א יח) נִבְכוּ עֲדָרֵי בָקָר, ונ"ל שאין כל סתירה בין רש"י לאונקלוס ובין רש"י לדברי עצמו, כפי העולה מכל המפרשים בפסוקים באיוב ובמיכה הכונה לריצת הגלים והמים עיי"ש והכונה שהם חולפים לבלי שוב, וכמו"כ כאן הכונה ל"דרך ללא מוצא" ומובן מהמשך הפסוק "סגר עליהם המדבר" והכל אחד.

ועי' בפירוש המלבי"ם שמבאר כל ענין האגרות שהמן שלח אגרות גלויות "להיות עתידים ליום הזה" ואגרות חתומות-"פתשגן (הפירוש של) כתב הדת (הגלוי לכל העמים)" ושם מפורש מה יעשה באותו יום ע"ש באריכות, ובזה מבאר שהעיר היתה "נבוכה" לא עצובה ולא שמחה, אלא תחת סימן שאלה.

ואת 'פתשגן' כתב הדת.

דברים יז יח וכתב לו את 'משנה' התורה ת"א פתשגן. עי' רש"י שפי' לשון לחם משנה. "ואונקלוס תרגם פתשגן פתר משנה, ל' שינון ודיבור". ויב"ע תרגם "פרשא אוריתא". והוא על דרך שמצאנו פרשגן בעזרא (ד יא) דנה פרשגן אגרתא. פרש"י: "וזהו פתרון האגרת. פרשגן. כמו פתשגן

וכאשר אבדתי אבדתי.

לבכות על הצרה הזאת ויבוא החדרה ויבך שמה, בכה על אסתר הצדקת עצמה שתהיה מוכרחת לעשות עבירה לשמה לבוא עם אחשוורוש, (ב) כדי שיהיה הנס מצד הקדושה ולא מצד השידית (ר' קדושת לוי) וזה לנו הרמז בדברי התרגום ועאל לאדרון בית משכביה ובכא תמן" עכ"ל עע"ש.

אל 'רחוב' העיר.

בראשית לד לז מרחובות הנהר ת"א מרחובי די על נהר פרת. ארבע פעמים במקרא נקרא 'הנהר הגדול נהר פרת' וא"כ הנהר סתם הוא פרת. [ולכאור' אין כאן ענין רחובות לענין 'רוחב' דא"כ הול"ל 'מפותיי' כמו חמשים אמה רחבה, אל תוך רחובה, דמת' לשון 'פותיה'].

שם ט כז יִפְתָּ אֱלֹהִים לְיַפֵּת מִתּוֹ יִפְתִּי יְיָ לְיַפֵּת. לשון רוחב והרחבה בארמי, כמו חמשים אמה רחבה-פותיה, אל תוך רחובה-פותיה, והוא מעין הברכה כי ירחיב ה' את גבולך דת"א ארי יִפְתִּי, והחידוש לפי"ז שעשה תיבה נוספת בתורה לשון ארמי, ולא לשון יופי בלה"ק כדפרש"י ע"פ חז"ל.

ולא קם ולא 'זע' ממנו.

שמות יג ז פֶּן יִנְחַם הָעַם ת"א דְלָמָּא יִזְעוּן עָמָּא. מלשון אימה ויראה וְרִתָּת וזיע. ונמצא השורש הזה ד"פ בתנ"ך באסתר (ה ט) ולא קם ולא זע ממנו ובקהלת (יב ג) ביום שיזועו שומרי הבית ופי' האב"ע שם "מלת יזועו, כמו ולא קם ולא זע ממנו" ובתרגום שני לא תרגם תיבות אלו והביאם ככתבם, ופעמיים בדניאל (ה יט, ו כז) זִיעִין וְדָחִלִין. ונראה שמקורו מלשון ארמי והוא פחד המביא לידי זיעה, ובשונה מרתת

בראשית מב כג החדרה מת' לאדרון בית משכביה. בספה"ק פורת יוסף [להרה"ק ר' חיים יעקב סאפרין האדמו"ר מקאמרנא זצ"ל בעמח"ס פרי חיים] מאמר קס"ו כתב וז"ל "והתרגום הוא פליאה נשגבה, מה משמיענו היכן עאל למבכי, מה נפקות לנו אם בכה בבית אכילה או בבית השכיבה (כי) [הרי] המלכות [א.ה. היינו המלך הנוהג במלכות] יש לו כמה חדרים ומה מרמז לנו בזה?! ... ולפענ"ד יבוא הכל כמין חומר כפתור ופרת. הנה ידוע כי מרדכי היהודי ואסתר המלכה באו משבט בנימין ... וידוע דברי חז"ל (מגילה טו.) על מקרא קודש דאסתר (ד) כאשר אבדתי אבדתי, עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון. לכן כאשר אבדתי מבית אבותי כן אבדתי ממך ... וכדברי הספה"ק כי אסתר המלכה עשתה בזה עבירה לשמה, כי ראתה שתצמח מזה ישועה לכלל ישראל ... ובזה יש שייכות לדברי חז"ל (ב"ר פנ"ח, ג) שאסתר מלכה על קכ"ז מדינות כמו חיי שרה... כי אסתר במעשיה ובקדושתה דוגמת שרה גדרה בערוה בבית פרעה, כמו כן אסתר נכדתה הלכה בעקבותיה שגדרה עצמה בבית אחשוורוש, לכן זכתה למלוך על קכ"ז מדינות... וזה דבר נחמד בס"ד.

וזה כי 'אסתר' בגימ' 'שרה יוסף', זה ראה יוסף הצדיק ברוה"ק כל ענין הנסיון של אסתר שבאתה משבט בנימין אחיו [א.ה. שבא עתה לראשונה לבית פרעה] וזה מרמז התרגום על המקרא קודש הזה, כל הענין של מגילת אסתר... וזהו כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש

שהוא פחד המביא לידי רעדה גרידא (ובתרגום המגילות על 'ולא זע' מתרגם וְלֹא רָתַת מִנִּיהָ), וכן אז בקול רעש גדול (יחזקאל ג יב) כתב התרגום קָל זִיעַ סָגִי, (אנן בסידור התפילה בקידושא דסידרא מתרגמינן קל זיע), והוא לכאור' מקור אמרם ז"ל (חגיגה יב:) שנאמר (דניאל ז י) נהר דינור נגד ונפק וכו' מהיכן נפיק מזיעתן של חיות, ושמתתי למצוא עה"פ הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי ה' (שופטים ה ה) פירוש המצודות "מגודל הרעדה ונטפו זיעה" ושם אכן פירש התרגום טוּרְיָא זָעוּ מִן קָדָם יי [ובענין רעש-זיע ר' להלן].

ואולי בזה יש לפרש מה דאי' בירושלמי (מגילה פ"ד ה"א) ר' שמואל בר רב יצחק עאל לכנישתא חמא חד בר נש קאים מתרגם סמיך לעמודא א"ל אסור לך כשם שניתנה באימה וביראה כך אנו צריכין לנהוג בה באימה וביראה ע"כ, למה לא נקט נמי ברתת ובזיע, כי לענין סמיכה שהוא זלזול בפועל, חסר באימה וביראה ואילו בע"ק אפי' אם תאמר שיכול לבוא למידת אימה ויראה מיהו לידי רתת וזיע ודאי לא יגיע ואכה"ל ומובן למבין.

ובדברים (כח כה) וְהֵיטָ לְזַעוּהָ לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ ת"א וְתִהְיֶי לְזִיעַ לְכָל מַמְלָכוֹת אֲרָעָא, ובפשטות הכונה לאותו זיע המוזכר עד כאן, וזעוה הכונה לפחד המביא לידי זיעה, ולא מלשון תנועה גרידא כרעדה.

וקצ"ע לי ברש"י שכתב שם לאימה ולזיע שיזועו כל שומעי מכותיך ממך וכו'. וכן ברלב"ג והיית לזעוה לכל ממלכות הארץ -

הנה תירא וינוד לבבך מרוב הפחד משמע שמפרש מלשון תנועה ורעדה, וכמו"כ בפסוק ביחזקאל שהזכרנו מתורגם רעש-זיע, ולכאור' אין לכך כ"כ פשר, כי רעש היינו המולה וכדתיב שם (פסוק כד) וְאֶשְׁמַע אֶת קוֹל פְּנִיָּהֶם כְּקוֹל מַיִם רַבִּים כְּקוֹל שֶׁדִּי בְּלִכְתָּם קוֹל הַמְּלָה כְּקוֹל מַחְנָה, ואין כאן רמז לאימה וזיע.

אולי אולי יש להבדיל בין זיע לזיע? ! ולפי"ז אכן לזעוה הכונה לתנועה ורעדה - זיע. רעש ג"כ הכונה להמולה שעושה התנועה - זיע. ואילו הפחד המביא לזיעה הוא - זיע.

ובזה מובן שבתרגום המגילות על 'ולא זע' מתרגם וְלֹא רָתַת מִנִּיהָ, כי הבין ש'זע' כאן הוא חבירו של ה'קם' מלשון תנועה ולא חבירו של ה'הרים הנוזלים' אך המעיין יראה שבפסוק להלן והמן נבעת מתרגם (תרגום שני) והמן מתזע וזהו ודאי פירושו פחד ובעתה, ויל"ע.

ויתאפק המן.

בראשית מג לא ויתאפק מת' ואתחסינן. פי' התחזק⁷ וכן ברש"י "נתאמץ".

ומקופיא נראה, ששונה ממה שאנו מכנים "מתאפק" דוקא לזה שמתחזק להסתיר את מה שבקרבו, אלא גם בפעולה חיובית שייך לומר למשל "התאפק/התאמץ ושבר את הדלת", אברא שבמקרא מצאנו ענין ההתאפקות כאן ובויתאפק המן ושניהם לשלילה, ועוד בה שלישייה גבי שאול (שמואל א יג יב) וְאֶתְאָפַק וְאֶעְלָה הָעֵלָה, והביאו הרמב"ן כאן להוכיח

⁷ ע"ד והיה החסון לנעורת (ישעיהו א לא), מי כמוך חסין י'ה (תהלים פט). וצ"ע בשבת (כ:) עשו מחסון חוסן, ויל"ע בכל זה ובפסוק לא לעולם חוסן (משלי כז כד) ואכה"ל.

הרגו היהודים ואבד.

שמות יז טו מדר דר ת"א לשיציתיהון מדרי עלמא. שולל פרש"י ע"פ דברי ר' אליעזר (מכילתא דר"י בשלח עמלק פרשה ב) שיהיו לה' כמה מלחמות עם עמלק, מדורו של שאול לדורו של מרדכי ולדורו של מלך המשיח. אלא מפרש שעל כללות הדורות מדבר שיאבדהו ה' לנצח מהעולם וכדברי ר' יהושע, מדור- אלו חיי העולם הזה, דור- אלו חיי העולם הבא, בב"א.

ימי משתה ושמחה.

ובגמ' (ז:): מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו' פרש"י להשתכר ביין. הנה ידועה מחלוקת הפוסקים טובא בגדר מצות השכרות ואכמה"ל. אך לעניננו נביא את דבריו של הקרבן נתנאל (פ"א אות י') שמדייק מדברי תרגום אונקלוס בענין זה וז"ל פרש"י להשתכר ביין, ולולי פרש"י הייתי אומר מדלא קאמר מחייב למרוי, דהתרגום של וישכר בתוך אהלה, הוא רוי וכמו שבקיה לרויא (שבת לב., וכן בגיטין סח: חזא רויא, ובשתיהם פרש"י שיכור), אבל הכוונה שמחויב להיטיב לב ע"י שתיית יין הרבה. עד דלא ידע. עד ולא עד בכלל דזהו הגיע לשכרותו של לוט [א.ה. קרא דלעיל מיירי בנח ונקט לוט כי נח היה צדיק]. וכדאמר בהספינה אבסמו וגנו. פרש"י שהיו פניהם אדומים כמו שתויי יין. ודקאמר איבסום קם רבה ושחטיה לר"ז מאחר שהיה עני כדאמר במו"ק דף כ"ח בי רבה נהמא דשערי לאינשי ולא משתכח. ולא היה רגיל

שהוא לשון התחזקות כאונקלוס (ורש"י כאן, ודלא כפרש"י וב"ע להלן בפסוק ולא יכל יוסף להתאפק שפ"י לסבול, ואכ"מ).

ומפשטות הרמב"ן משמע כדברינו הנ"ל, אמנם רש"י שם בשמואל כ' וז"ל נתחזקתי על רצוני שהיה לבי אומר להמתין לך על כרחי העמדתי את לבי ואעלה העולה עכ"ל, ועל כרחך שלשי' רש"י ההתאפקות היא אך ורק בשלילה.

יעשו עץ גבוה חמישים אמה.

בראשית ו ד עַל הַגֵּי אֶרְכָּט מֵת' עַל טוּרֵי קָרְדוֹ. הם ההרים הגבוהים במדינת קורדיסטן [בין סוריה לארמניה, ע"י ת"י הרי ארמניה] מקום מושב הכורדים, ומשם חיטי קורדיניתא שהם קשים (פסחים ד.).

ומצאתי (בספר למכסה עתיק להגרשי"ח שליט"א) שבמדרש אבא גוריון עה"כ ויעש העץ (אסתר ה יד) י"א שהיה מעצי גופר וביל"ש (רמז תתרנ"ו) י"א מתיבתו של נח ושם (רמז תתרנ"ט) י"א מביתו של פרשנדתא, ובשם כמה מדרשים בזה"ל "פרשנדתא, הגמון היה בקדרוניה ששם תיבת נח ונטל נסר מהתיבה והביאה לבית המן ועליה נתלה המן" עכ"ל. וד"ת עשירים במקום אחר, כי עצי גופר מתרגם עאי קדרום [ובתאג', קדרוס], וא"כ יתכן שעצי גופר המה עצים שהיו גדלים באררט [וקרדו וקדרו, היינו הך], משם ניטלו ולשם חזרו, ע"ד זרוק חוטר - אעיקרא קאי, וע"ד מקום אשר יפול העץ שם יהוא.

על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור.

שמות טז מן הוא ת"א מנא הוא. כתב הרשב"ם "מן הוא תרגומו של מי, ולפי שהוא לשון מצרי, ובאותו לשון היו רגילים שהוא כמו מה, כתבו משה באותו לשון שאמרו, להודיענו שלפיכך "ויקראו... ישראל את שמו מן" (להלן, לא), על שהיו תמיהים ואומרים: מן הוא, כמו מה הוא וכו' וכמוהו "הפיל פור הוא הגורל" (אס' ג, ז), לא היה צריך לכתוב אלא 'הפיל הגורל', הואיל ובלשון הקודש נכתבה המגילה, אלא להודיענו: "על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור" (אס' ט, כו), ואילו לא נכתב מתחילה בלשון שהיו אומרים באותה המלכות, לא היינו יודעים למה נקרא 'פורים' עכ"ל, ונמצא דוגמתו לעתים נדירות בתרגום כמו ומידת ימי מה הוא (תהלים לט ה) תרגם ומשחחא דיומי מנא אינון.

ובדרך אחרת [במסגרת פורים...], הנה אי' בפוסקים רמז לסעודת אסתר שעושים ביום ז' לפסח וישבות המן ממחרת... ור' בפסוק מי הוא זה ואיזהו הוא אשר מלאו לבו לעשות כן תרגם ראשון "מן הוא" ובתרגום שני בפסוק שלאחר זה המן הרע הזה "ולמה נקרא שמו המן – הא מן בעל למפשיט ידוהי באומתהון דיהודאי" ולכאן ל"ב שנזכר כאן לשאל למה נקרא שמו המן, ונראה ע"ד דלעיל כי שם המן ניתן למן משום שהוא אינו ידוע וכן המן בעל שמו ממוכן ונקרא המן כי היה חכם להרע והסתיר כוונתו כל אותו הזמן מאחשורוש וכאילו פועל לטובת המלכות כי את דתי המלך אינם עושים ואילו את השנאה הכבושה שהיה לו מאבותיו הסתיר הסתר היטיב, ועל כן שאל המלך מי הוא זה ואיזה הוא ועל כן קרא שמו 'המן' כי לא ידעו מה הוא... ואולי זאת הכונה מלך קשה כהמן].

לשתות יין בכולי שתא ונתפתה ביין עד שהגיע לשיכרותו של לוט, עכ"ל.

והרואה יראה דדבריו סתראי שאם ביסום היינו מעט איך אמר איבסום רבה והול"ל רוי רבה, וכן צ"ע גם לשיטת רש"י שגם ביסום הוא שיכרות למה נקט לפעמים לשון ביסום ולפעמים לשון רויא, ולפעמים שיכרות בעלמא כגון ההוא זוגא דרבנן דאשתכור (ברכות ח.), ועוד מצאנו לשון ביסום על מאכלים כמו בסיס תבשילא (ר"ה כא.), ונלענ"ד דלק"מ דכד נדייק טובא נחזי שהשכרות לעצמה קרויה 'שכרות' כשאינן משמעות להתנהגותו השלילית או החיובית של השיכור, אך היכן שהוא שלילי קרי ליה רויא [כגון בנח וההוא רויא] אבל כשהשכרות הוא חיובי וטוב [כגון בפורים ובמתי מדבר] קרי ליה ביסום היינו ערב ומענג בלשון מושאל מהריח הטוב היוצא מן התבשיל הערב.

ונרמז באמרם ז"ל (ברכות נו.) תני תנא קמיה דרבי יוחנן כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין יש שותהו וטוב לו ויש שותהו ורע לו יש שותהו וטוב לו שנאמר (תהלים קד, טו) ויין ישמח לבב אנוש ויש שותהו ורע לו שנאמר (משלי לא, ו) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש, וסיים בה רש"י "לפיכך אין לעמוד על פתרונו" [וזו הגדרה ב"צורת" המצוה אך יסוד וטעם המצוה אכ"מ].

והגה המן אמר בלישנא בישא (אסת"ר פ"ז) ישנו עם אחד... שאוכלין ושותין ואומרים עונג שבת עונג יום טוב, שהן מכניסין פחת בממונו של עולם, וידועים דברי רש"י פ' ברכה עה"פ ושפוני טמוני חול וז"ל... נלך עד ירושלים ונראה מה יראה של אומה זו ומה מעשיה, והם רואים כל ישראל עובד לאלוהי אחד, אוכלים מאכל אחד עיי"ש, ומעיינים המעיינים מהו ה'מאכל אחד' שישראל אוכלים וולפי פשוטו הכונה שאוכלים כשר ואינם מתערבים עם מאכלים הגויים, וכתב הרה"ק מקאמרנא בשולחן הטהור (סימן רמ"ב סעיף ט') דיך להדר לעשות מאכל אחד המיוחד לשבת כגון הקוגעל שמיוחד לשבת עכתו"ד, ואנן נענה בתריה דודאי מאכל החמין הוא קדוש להפשיטידא וכבר מוזכר בצעל המאור (ר"פ כירה) שנאכל לעונג שבת, והוא הוא המאכל אחד שאוכלין ישראל,

ובחמת הוא נוהג בכל תפואות ישראל איש על מחנהו, בשונה מהפשיטידא שהוא מאכל איירופא.

נוסיף דבר רחות אחד ששמעתי מאחי הרב יואל שה'חמין' הוא זכר ל'מן' כי החמין הוא מאכל המעורבב מכמה מיני מאכלים עד שכל תערובת דברים שאינו ניכר תרובתם נקרא כן [וא גאנצע טשולנט...], והוא זכר למן 'כי לא ידעו מה הוא'... ומעתה הדברים נפלאים כפתור ופרח שעיקר טענת המן הייתה נגד אכילת החמין בשבת 'אוכלין מאכל אחד' ומזליה חזי שנאכל על שם 'המן' כי לא ידעו מן הוא.

מאמר "היינו כחולמים"⁸

[א] בספה"ק אהבת שלום (לפורים) עה"פ בימים ההם קצף בגתן ותרש שני סרסי המלך משומרי הסף ויבקשו לשלוח יד במלך אחשורוש כתב בתוך דבריו וז"ל, אבל באמת דבר גדול בפנימיות התורה נרמז כאן והוא כי ידוע שכל הגלויות הם בשביל מכירת יוסף שהוא מדת יסוד וכאשר יתקן הפגם בשלימות תצמח הגאולה ובמצרים היו ג"כ בגלות בשביל הנ"ל ובשעת הגאולה היה תיקון מדת יוסף כמ"ש (שמות יג יט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו ובערב פסח של מצרים מלו את עצמם, כי זה הוא בעצם תיקון מדת יוסף, וזה ידוע מכוונת המילה שקודם המילה החסדים מכוסים ונעלמים בשרשם מחמת שהערלה סובבת וחופפת על היסוד ויש פחד שלא יינקו החיצונים ח"ו וע"י כריתת הערלה והפריעה שהוא גילוי העטרה המסדים מתגלים והגבורות נמתקין, וכו' וע"כ פירש הרמ"ז מ"ש (שמות יב כב) ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף בזה האופן כי במצרים לא זכו ישראל לעשות התיקון של מדת יוסף בשלימות כי לא עשו רק חיתוך הערלה אבל פריעה לא היה להם רק אח"כ בימי יהושע שזכו לפריעה ג"כ כידוע וכו' וע"כ לא היתה יכולה להיות הגאולה בשלימות כי לא נתקן עדיין מדת יוסף בשלימות והגאולה היתה צריכה להיות אז דווקא כידוע, וע"כ צוה הש"י ב"ה וב"ש ליקח אזוב שהוא בגימ' י"ו ועי"ז נמשך ונתגלה שליש העליון של ת"ת שהוא בגימ' י"ו וכו' ובימי אחשורוש היה ג"כ קרוב לגאולה שהיה בסוף שבעים לגלות בבל ובוודאי היה צריך להיות תיקון מדת יוסף ומצמיחה הגאולה שהיה מקודם נראה שהתחילה מלת יוסף להתקן וכו' ובגתן ותרש היה שרשם מן הקליפה שהיתה שומרת שלא יתגלה השליש עליון של ת"ת היינו י"ו יוס"ף ולא תושלם מלת יוסף ויהיה נשאר רק ס"ף מן יוס"ף כלי שלא תהיה הגאולה וע"כ כתוב משומרי הסף שהיה שורשם מאותן שומרים שלא יתגלה השליש עליון כנ"ל ויהיה נשאר רק ס"ף מן יוס"ף כנ"ל ומרדכי היה בחי משה כמשרוז"ל במדרש (אסת"ר ז יח) שמרדכי היה מתפלל מלמטה ומשה מלמעלה והכניע את הקליפות הנ"ל ונמשך שליש העליון ועל ידו נתקן מדת יוסף כמ"ש ויקח משה את עצמות יוסף עמו ועי"ז היתה הגאולה נמצא שהגאולה היתה רק ע"י מרדכי וק"ל עכ"ל.

⁸ מאמר זה נוסד על ענין ה'וואך נאכט' - ליל שימורים - ברית יצחק. ונדפס בתוך הקונטרס 'אמור מילה - דרושים על פי חסידות בעניני ברית מילה, תחת השם "אני על משמרת אעמודה".

בן ובגמ' מגילה (יג:) אמר לו והלא אין משמרת ומשמרתך שוה אמר לו אני אשמור משמרת ומשמרתך והיינו דכתיב ויבקש הדבר וימצא שלא נמצאו במשמרתך, והקשה אאמו"ר שליט"א והלא רק במשמרת אחד מהם לא נמצא כי הרי אחד מהם שמר משמרת חברו והול"ל שלא נמצא במשמרתו ותי' בנועם אמרו דבודאי אין יכול אדם ללחום מלחמת חרמה בשינה והאומר שבועה שלא אישן וכו' ומדרך הטבע השומר משמרת אחר משמרת אינו מן הנמנע שימצאוהו נרדם על משמרתו והיינו דכתיב שלא נמצאו במשמרתם כי גם מי שנמצא לא נמצא שומר כהוגן רק ישן ונרדם ועי"ז חקרו ובידקו וכו' וכו' ודפח"ח.

ג] ולאור דברי רבה"ק ב' אהב"ש שעיקר קליפת הערלה שכסה על אור הגאולה לפני נס פורים סוף ע' שנות גלות בבל, היה מלוכש בבגתן ותרש הרי שבהכרח לומר שעיקר הקליפה בא ונשתשל באופן של פגם בשמירה עירנית וכהוגן, (והדברים תואמים להפליא עם מה שגילה האר"י החי בסוד אלוהיהם של אלו ישן הוא וסוד הדורמיטא בימים ההם ואכה"ל), והתיקון לזה שהוא ע"י כריתת הברית שע"ז מתגלה אור החסדים צריך להיות באופן של שמירה בעירות (מיט א וואכקייט), והוא ע"פ מה ששמעתי (אור לכ"ח באדר ב' בוואך נאכט שעשה ר' אברהם שמואל שטערן בבית חמיו ר"י ויז'ניץ ברכפלד) מהרה"ח מו' ישראל מאיר שלאס שליט"א שעיקר שמחת הוואך נאכט ששמחים עם התינוק שנולד שנוסף עוד ערליכער יוד וא"ת הרי התינוק קטן עדיין ואינו יודע כלל מה קורה עמו ומוחו סתום וקטן מלהכיל שמחה זו, התשובה שעצם יהודי בלי שום מעלות וידיעות מוקדמות, עצם זה שעוד נשמה קדושה באה וירדה לעולם הזה כבר נותנת שמחה בלבנו, וזה חיזוק לכל אחד שגם בזמני קטנות המח במצבים שפלים צריכים לשמוח ולענג עצמו בתענוגים על עצם היותו יהודי ולכן הוא נעשה בלילה כי עיקר הגאולה הוא בלילה (עי' ברכות יד.), ואף השי"ת אמר כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, ועל כן וואך נאכט שמו היינו שנעורים בלילה, ללמד על א וואך קייט לאמר תמיד בכל זמן וכל מצב נעבוד את ה' בשמחה ובהתעוררות, עד כאן תוכ"ד, ודבריו אלו נפלאים עם האמור לעיל שזה גופא תיקון ברית מילה ועל כן דוקא בלילה שלפני ברית המילה בעוד קליפת הערלה חופה ושולטת רח"ל, עושים וואך נאכט מעין אתחלתא דגאולה דצפרא בעת הברית.

ד] עוד מצאנו ביוסף הצדיק ענין הניערות בלילה, כמש"כ מו"ר הגה"צ בן ציון אפל שליט"א בספר משמח ציון (פר' מקץ) בתו"ד וז"ל וכמו שהוא בפרטיות האדם כן הוא בכללות העולם ובזמני הגילוי מאיר האור בשלימות ונגלה כבוד ה' וראה כל בשר כי פי

ה' דיבר אבל בזמני ההסתר והחושך שהן בבחי' סילוק המוחין שאין אור הש"י מאיר בגילוי בתוך העולמות והעולמות הן בבחי' שינה ומתגבר שם אלקים ועי"ז לבושי הבריאה הן בתוקף ההסתר ולא ניכר ונגלה בהן אור אלוקותו ית' וזהו ענין הטבע שגימ' אלקים כי טבע העולם מחשיך על אורו ב"ה שע"י שעולם כמנהגו נוהג לא ניכר ונגלה שהש"י הוא מסבב כל הסיבות והוא לבדו אלקינו היה הוה ויהיה וח"ו נופלים לבחי' מקרה שתולים הכל במקרה וטבע ועינים להם ולא יראו כי הש"י שוכן בתוך כל מסתרי העולם אמנם מ"מ אף גם בזאת הש"י מאיר לנו רשימין דחכמתא רושם והארה מאור אלוקותו ית' בסוד חלום המאיר אף בשעת השינה שע"י אף בתוך ההסתר של העולם בחלום ידבר עמנו ובתוך כל ההסתר יאיר הש"י לנו מקום להציץ ולראות במראה אלוקי ולהכיר שכל תהפוכות העולם הוא בהשגחתו ית' וכל כולם אינם אלא גילוי מזיו אורו ית' וגילויים אלו הם ענין החלומות המפורשים בפרשיות אלו שאנו עוסקים בהן שהם גילויים והארות המאירים את ההסתר והחושך וממתיקים שם אלקים וגילויים אלו מבוארים בתוה"ק דווקא בפרשיות האלו העוסקים בהשתלשלות ירידת אבותינו לגלות מצרים שבזמן הגלות אין המוחין העליונים מאירים ואין אנו זוכים לגילויים הבאים בדרך התגלות אמנם מ"מ בחלום ידבר עמנו ואנו זוכים לגילוי והארה אף בתוככי הנהגת ההסתר והחושך ובחלומות אלו מתקיימים בני ישראל בכל זמני ההסתר והחושך של הגלות וקורים פרשיות אלו באמצע החורף כאשר הלילות מתארכים והחושך גובר ובכח חלומות אלו המוזכרים בתוה"ק נמצא הארה וגילוי גם בזמנים אלו עכ"ל, והוא ענין ההארה הנמצאת בכל מצב ועל ידי זה נצמח ומתנוצץ אור השי"ת בגאולה כללית ופרטית וכו"ל.

ה] ואולי אפשר להעמיס במה שהגיד בקדשו מרן [ה'ישועות משה' מויזניץ] זצ"ל "הכנה בגימ' יסוד", כי תיקון פגם היסוד שהוא בחי' המשכת הערלה רח"ל הוא ע"י בחי' זו שידע ויאמין שחשכות זו היא רק הכנה לגילוי האור ואף גם זאת בארץ אויבהם לא מאסתים ולא גאלתי לכלותם להפר בריתי אתם, וכתב הרמח"ל שההבטחה הזאת, פרושה שגם כל ימי הגלות יהיה ה' עמנו בדיוק כמו בעת הגילוי, ובזה מפרש אמרם משיח מציאה ועקרב באים בהיסח הדעת כי גם העקרב וגם המציאה היו כאן קודם אבל רק לאחר שמתגלים "תופסים" שבעצם הם היו כאן ולא שמו לב (א.ה). כנודע ממאמר אמר רבי בנימין וכו' עד שהקב"ה פוקח את עיניהם וכו' ומקובלני מבית אמי תלמדני, סגולה למציאת אבידה בשם הרה"ק ר' צבי הירש מק"ק אליק שאיבד פעם את קופסת טבקו, ואמר: "רבש"ע! "סדנא דארעא חד הוא", ביי דיר איז נישט א חילוק צו ס'איז דא אדער

דארט [וי"ג: אמאהל אמענטש האט א זאך פאר די אויגן און ער זעט דאס נישט⁹] וגחן ומצאו, ואמר שלספר זאת, זוהי סגולה למציאת אבידה), כמו כן משיח צדקנו שיתגלה ב"ב, נמצא כאן ביננו והגאולה כבר כאן, רק צריך שיפקח ה' את עיננו, עכתו"ד הרמח"ל. ואפשר לרמז ענין זה בפסוק המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר, ע"ד את קשתי נתתי בענן, שבשעת ההכנה לשפע המטר יש עבים כמש"כ רש"י עה"כ והיה בענני ענן על הארץ ונראתה קשת בענן, "כשתעלה לפני להביא חשך ואבדון לעולם", שלפני שפע ההתגלות יש הסתר פנים בחי' והחיות רצוא ושוב (עי' לעיל ציטוט מספה"ק מאור עיניים פר' יתרו), ובזמן כזה יש מלחמות ונסיונות באמונה ובקדושה, חשך ענן וערפל, וכך עלה ונתעלה יוסף צדיקיא להיות מרכבה למידת היסוד, וזה מרומז בחלומות יוסף ע"ד בחלום אדבר בו שישנם חלומות שהם מגלים העתיד כאמרם ז"ל א' מס' בנבואה, והם המה גווני הקשת ע"ד מה שביאר המגיד ממעזריטש זי"ע כוונת הזוהר הק' (משפטים דצ"ה ע"א) אתקשטת בקישוטיך דלא הוו שהיו דברים פחותים חומריים והוא עושה עמהם קישוטי השכינה עכתוכ"ד, ואולי אפשר לבאר כוונת קדשו, דבעצם גווני הקשת הם רק בשעה שיש עננים והם עצמם אינם כלום כנודע מחכמי הטבע, שבאים מאור השמש שנשבר אבל ודאי הוא מראה יופי גדול שאינו נראה בשעת שהשמש בגבורתו, וזהו איתקשטת בקישוטיך דלא הוו, ועי"ז נעשה הכנה למטר.

ובפסוק (תהלים קמז, ח) "המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר, המצמיח הרים חציר וגו', לכאו' לא מופיע בפסוק עצם ירידת הגשמים, רק ההכנה למטר וצמיחת החציר, וצריך לומר דגם בעת שאין רואים את ירידת המטר, אמנם ישועת ה' כהרף עין ובהאמיננו שבשעת כיסוי העבים כבר הוא מכין מטר לא אכפת לך האריך וכיצד ירד המטר ובודאי כהרף עין יצמח צמח.

ו] בגמ' תענית (כג.) אמר ר' יוחנן כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה (תהלים קכו-א) שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים, אמר מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא, יומא חד הוה אזל באורחא חזייה לההוא גברא דהוה נטע חרובא אמר ליה האי עד כמה שנין טעין אמר ליה עד שבעין שנין אמר ליה פשיטא לך דחיית שבעין שנין אמר ליה האי [גברא] עלמא בחרובא אשכחתייה כי היכי דשתלי לי אבהתי שתלי נמי לבראי, יתיב קא כריך ריפתא, אתא ליה שינתא, נים, אהדרא ליה משוניתא

⁹ רבש"ע! 'סדנא דארעא חד הוא, בפניך אין חילוק אם זה כאן או שם [וי"ג: לפעמים יש לאדם חפץ מול העיניים ואינו רואהו].

איכסי מעינא ונים שבעין שנין כי קם חזייה לההוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו אמר ליה את הוא דשתלתיה א"ל בר בריה אנא אמר ליה שמע מינה דניימי שבעין שנין חזא לחמריה דאתיילידא ליה רמכי רמכי אזל לביתיה אמר להו בריה דחוני המעגל מי קיים אמרו ליה בריה ליתא בר בריה איתא אמר להו אנא חוני המעגל לא הימנוהו, אזל לבית המדרש שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל דכי הוי עייל לבית מדרשא כל קושיא דהוה להו לרבנן הוה מפרק להו אמר להו אנא ניהו לא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה חלש דעתיה בעי רחמי ומית אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא ע"כ.

וודאי הרבה יש לדייק ולהבין מאמר חז"ל זה ואכהמ"ל בקושיות ודקדוקים, ושמא אפשר לומר ע"ד המוסר שחוני רצה להמתיק חיי העובד ה' שנלחם כנ"ל בב' יצריו בעת החשכות ועבות הענן ומעורר עצמו בכל מיני חיזוקים שלא להרדם על משמרתו וע"ז תמה מי איכא דניים ע' שנין וכי לא מן הראוי שיהיה בבחי' עולמך תראה בחיך כבן המתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו, וע"ז בקשו להשיב משמים שחיים בלי נסיונות ובלי מלחמות ההפכיות אינם חיים, דכן מצאנו בדיוק סוג הסתלקות כזאת, בר' יוחנן אחר ששכב ר"ל מקפידתו שאמר, בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי וממילא רווחא שמעתא ואת אמרת תניא דמסייע לך אטו לא ידענא דשפיר קאמינא, הוה קא אזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר, היכא את בר לקישא היכא את בר לקישא, והוה קא צוח עד דשף דעתיה [מיניה] בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה ע"כ ולפי דרכנו למדנו שחברותא דמקשי ומפרקי בחי' נסיונות וקושיות אבל הם הם המשברים הקליפות ע"י העמל והיגיעה (כנודע מהאריז"ל) וממתיקים הדינים וככל הנ"ל ועל זה תמה חוני ורמזו לו משמים באותו ששתל חרוב שעושה פירותיו לע' שנים ושתלו כהכנה לבאים אחריו, כן כל אחד בעבודתו, אנא עלמא בחרובא אשתכח, יש לבורא עולם הכל ואין צריך למתנת בשר ודם כלום, רק שמתענג ומשתעשע בעבודה וההתאמצות וההכנה וההתעוררות לאור ולפירות.

[ז] וזה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים פרק קכו) שיר, הַמְעֲלוֹת בְּשׁוֹב יְהוָה, אֶת-שִׁיבַת צִיּוֹן גִּימ' יוס"ף, הָיִינוּ, כְּחֻלְמִים.. שגם בחי' שוב שביוס"ף, והערלה החופה את האורה, הוא גם כחלום המכין לארץ מטר.

כי הנה אָז בעת הגאולה יִמְלֵא שְׁחֹק, פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה. אָז, יֵאמְרוּ בְּגוֹיִם שֶׁרַק עֲתָה הִגְדִּיל יְהוָה, לַעֲשׂוֹת עִם-אֱלֹהֵי, אֲבָל אֲנִי נֹאמֵר לָהֶם אֵיךְ לֹא תִבְנֶינּוּ שֶׁהִגְדִּיל יְהוָה, לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ

עוד בגלותנו לרחמנו, וכבר מאז היינו שְׂמֵחִים ביוֹדְעֵנוּ כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם ה' (וט' באב איקרי מועד, עי' רש"י שה"ש עה"פ מציץ מן החרכים), וע"ז אנו מבקשים שוֹכֵה יְהוָה, אֶת שְׂבִיתָנוּ פְּאֶפְיָקִים בְּנִגְב, לפי מה שהגיד כבוד אאמו"ר שליט"א שהנגב הוא ארץ המנוגב ממים ושם אין מטר כמעט וההולך שם נראה לו כי ילך לבטח דרכו, אפס כי יהיה מטר בהרי יהודה וירושלם יבוא משם שטף מים רבים בפתע פתאום ואין מנוס, וזהו כאפיקים בנגב הבאים בפתע כן יהיה ישועתנו סלה ודפח"ח, ונרמז במקרא קודש שלפנינו כי באמת בהאי ענין קעסיק וכנ"ל.

וזהו אמרו הַזְרְעִים בְּדַמְעָה בְּרִנָּה יִקְצְרוּ. הַלֹּוֹף יִלֵּךְ, וּבָכָה נִשְׂא מְשֶׁךְ-הַזְרַע. פֹּא-יִבֵּא בְרִנָּה נִשְׂא, אֶלְמָתִיו, ואמרו חז"ל בימי יואל בן פתואל נאמר מקרא זה שזרעו מה שמצאו וכו' והוא ממש כאפיקים בנגב וכפי' אאמו"ר שליט"א.

ח] וכאמור, ישועה זו באה מתוך הענין והנסיונות שבאים על איש ישראל המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר ואפי' שלא רואים את אופן ישועת ה' ועובדים אותו בהתעוררות זה גופא מצמיח ישועה, וכדאי' מצדיקים זי"ע (עי' שם משמואל לחנוכה) עה"כ "העם ההולכים בחושך ראו אור גדול יושבי חושך וצלמות אור נגה עליהם" שההולכים אפי' כשחושך הם רואים לבסוף אור גדול, ומאידך יושבי חושך וצלמות אור נגה (מל' אור מועט) עליהם, ולהנ"ל יאמר "אור" היינו בעתו ובזמנו ביממא, "אור גדול" כשאשב בחושך הוי"ה אור לי ואף בחושך ואפלה הולך ונכון, כדרך יוסף בעל החלומות, וזה נושא אלומותיו, שיוסף הצדיק שחלם את חלום האלומות דהיינו שכבר ידע לפני הניצחון ובשעת ההליכה למחמת חייו, כי ירחמהו עוד בגלותו לגאלו, נובית יוסף להבה שאור זה מאיר בלהבה דחנוכה, המאיר לארץ ולדרים שיאיר כאור יום בחשכת לילה, וכידוע שחנוכה נותן כח גם מלפניו (עי' לוח דבר בעתו כ"ד בכסלו) וזה שאנו מדליקים נר אחד בלילה הראשון עוד קודם שבעת הימים האחרים שארע הנס בהם כי אנו מאמינים בני מאמינים ומדליקים האורה להאיר בתוך החשכה] כן יגאלנו ה' בגאולת עולם במהרה.

ולכבוד פורים האי שתא אוסיף פרפרת אחת נחמדת על אמרם ז"ל בברכות (נה). ואמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא. כי הנה כבר נתבאר לעיל שגלות בבל שהיתה ע' שנים היתה דוגמת החלום שהוצרך לפתרון, ומבואר שם בגמ' שכל החלומות הולכין אחר הפה, ומובא שם בגמ' (נו) עשרות חלומות של אביי ורבא והם הלכו לאיש אחד בשם 'בר הדיא' שפתר להם החלומות, וכ' התוס' שם (נה:) שלהיות 'פותר חלומות'

אינו ענין של חכמה אלא של 'מזל' [פתרון-תן פור], וכבר כתב הרשב"א בתשובה שפתרון החלום שעל ידו ישתנה הענין הוא מפלאי תמים דעים שאין לנו הבנה בהם. והנה כל ההצלה של נס פורים התחיל בכך שאחשורוש חלם חלום רע ונדדה שנתו כדאי' במדרשות, וכל טעות אחשורוש במשתה היה ע"י שלא חישב כראוי את הע' שנים לגלות בבל, הרי שאפש"ל שאותו חלום של ע' שנים לא נפתר רק עד שאירע נס פורים ואז נפתר לטובה ע"י מרדכי ואסתר, וע"ז נתווכחו המן ומרדכי מי יפתור את ה'חלום' לצד שלו, ולכך שילם המן לאחשורוש כסף כדי שיופתר החלום לצידו כלומר לרעה, אך באמת הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל, והחלום נפתר לטובה, ונרמז באמרם **כל חלמא דלא מפשר כאיגרתא דלא מקריא**, וזאת המגילה היא **'אגרת הפורים'** ונקראת אגרת, היא היא פתרון החלום לטובה [ומכאן רמז לנתינת מעות פורים לבעל הקריאה...]. ואסתר היא אילת השחר היינו כשמתעוררים מהחלום.

[ואולי היה בבר הדיא ניצוץ של המן, ולכך היה סופו שנתלה על עץ, ובגלל שלא למד מהיותו המן בגלגול הקודם נחלק לשתיים... 'ונפל בתרתי', כיכא"י].